

KRONIKKEN

Dilemmaer og strategiske valg

Kvinder og køn i elitesporten

af Drude Dahlerup

Det havde jeg ikke troet. Har du virkelig spillet elitehåndbold? Ikke sjældent får jeg denne kommentar, når jeg fortæller om mine mange år som håndboldspiller, først i Lillerød IF, senere i AGF. Mon jeg skal tage forbavselsen som en fornærmelse eller som en kompliment?

Lngen kan være i tvivl om, at køn også konstrueres i sportens verden. På grund af den voldsomme publikumsinteresse for sporten har disse kønskonstruktioner ikke kun betydning for sportsudøverne selv, men også i høj grad for publikum, det vil sige for de fleste af os. Derfor er forskning omkring køn og sport et vigtigt og stærkt ekspanderende forskningsområde. De følgende refleksioner over kvindeligheds-diskurser i sporten kommer dog fra en sportsudøvende kønsforsker, der ikke til daglig selv forsker i emnet køn og sport.

Med mandligheden som norm.

Det berømte "Wollstonecrafts dilemma" synes at være endnu vanskeligere at løse, når det gælder sportens verden. Jeg vil argumentere for, at dilemmaerne skærpes af det stærke kropslige element i sportsudøvelsen, fordi netop dette element bidrager til at accentuere de almene konflikter omkring kvindeligheds-konstruktioner og debatterne omkring kønsbestemte ligheder og forskelle.

Det er derfor indlysende i en artikel om køn og sport at tage udgangspunkt i "Wollstonecrafts dilemma". Mary Wollstonecraft skrev i 1792 sin bog *A Vindication of the Rights of Woman*, som blev en af feminismens klassikere. I bogen ser man følgende dilemma: Historisk har modstanderne af ligestillingsfordringen argumenteret ud fra den forståelse, at kvinder og mænd nu engang er forskellige og derfor ikke skal eller kan gøres lige. Bogens og den senere feminismes svar har været at henvise til det fælles menneskelige, altså lighederne mellem kønnene.

Men dette har på sin side ført til den kritik, at kvindebevægelsen ville gøre kvinder lig med mænd, en kritik som også er kommet frem internt i kvindebevægelsen og har medført konflikt mellem bevægelsens forskellige grene.

Den australske politolog Carole Pateman kalder dette for Wollstonecrafts dilemma: I den eksisterende samfundsrorden tages det for givet, "that for women to be active, full citizens they must become (like) men". Men hvis kvinder kræver, at deres kvaliteter og erfaringer skal være en del af medborgerskabet, så støder de mod det problem, at det netop er disse historiske træk ved kvinder, som udelukker dem fra fuldt medborgerskab (1989:14). Efter min opfattelse var det imidlertid netop, fordi så mange døre var lukkede for kvinder, og positionerne dermed var besat af og formet af mænd, at kvindebevægelsen kom og stadig kommer ud i disse umulige diskussioner om lighed eller forskellighed, hvor ontologien (ens eller forskellige) blandes sammen med politisk-sociologiske tankegange, hvor det modsatte af lighed er ulighed, ikke forskellighed (Dahlerup 2001).

Uanset hvordan kvindebevægelsen argumenterede, var det galt: Hvis man argumenterede for lighed mellem kønne, blev man anklaget for at ville gøre de to køn ens. Hvis man tværtimod argumenterede for, at kvinder og mænd er forskellige, og at kvinder ikke bare skal blive som mænd, men at de to køn kan komme med forskellige bidrag til samfundets udvikling, blev svaret fortsat forskelsbehandling. Kvinder og mænd blev henvist til hver deres sfærer i samfundet. Den svenske historiker Yvonne Hirdman taler om det umulige valg mellem særart og lighed som kvindebevægelsens Skylla og Karybdis (1990; 2001).

Imidlertid kan man påvise, hvorledes både forskels- og enshedsargumenter i virkeligheden ofte trivedes side om side

i den danske kvindebevægelse, ja, ofte har man kunnet genfinde begge argumentationer hos én og samme aktør. Grunden kunne være strategisk: Selv om ældre feminister uden tvivl mente, at kvinder og mænd var biologisk fundamentalt forskellige, og selv om mange, men dog ikke alle mente, at kvinderne skulle ind i politik for at bidrage med nye perspektiver, så var det vigtigt for dem at slå på det fælles menneskelige – netop fordi de var oppe imod en patriarkalsk biologisme, der ville ekskludere kvinderne fra det politiske liv af biologiske grunde. At kalde de tidlige feminister for "lighedsfeminister" på denne baggrund leder til en urimelig forenkling af deres synspunkter. Feminismen har historisk været karakteriseret af ambivalenser og svære strategiske valg, og ikke af dikotomiske tankegange á la lighed kontra særart. Det gælder også den nyere feminisme (Dahlerup 2001; 2003).

Dilemmaer i sporten

Når det gælder sport, ikke mindst på eliteniveau, synes dilemmaerne at være særligt svære. Argumentet er her, at sportens udprægede kropslighed sætter feminisms dilemmaer på spidsen. Historisk har sportsudøvelsen, bortset fra gymnastikken, været knyttet til mænd, og de mandlige normer har været fremherskende i sportens verden. Svaret har været kønsopdelt sportsudøvelse, i hvert fald på eliteniveau. Og alt andet forekommer da også urimeligt. Hvordan forholder dette valg sig til feministisk teori?

Inden for den liberale feminisme har man argumenteret for, at målet i f.eks. politik må være, at køn engang i fremtiden ikke skal spille nogen rolle overhovedet. Endelig skal det være muligt at blive valgt som politiker uden hensyn til køn! Selv om den postmoderne feminisme næppe kan siges at have et normativt projekt ud over selve dekonstruktionen,

synes individualismen da også her at være en underliggende præmis – heraf kommer tidens skarpe modsætning mellem radikalfeminisme og postmoderne feminisme (Dahlerup 2003; Squires 1999). At henholde sig til, at kvindelighed(er) og mandlighed(er) er socialt konstruerede, giver ingen retningslinier for, hvilke strategier man som kvindelig sportsudøver skal vælge.

Rødstrømpetiden: At søge nye kvindeidentiteter var en væsentlig del af rødstrømpernes projekt i 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne. I dag kan man høre de kendte anti-feministiske myter, som også stemmeretsforkæmperne havde mødt i starten af århundredet: "Var feministerne /rødstrømperne ikke en samling mandehadere?" "Hvorfor isolerede de sig fra mænd?"¹

Sagen var imidlertid langt mere kompliceret. Problemet var manglen på forbilleder. I disse nyorienteringsprocesser lå der mange spændinger – men også en berusende følelse af frihed. Indadtil i bevægelsen medførte denne søgen efter nye identiteter både usikkerhed og konflikter. Også i den kvindeforskning, som trods stærk modstand slog igennem på universiteterne i slutningen af 70'erne og i 80'erne, var der udtalte og uudtalte konflikter omkring "kvindeligheden". Sådan må det formentlig være, når noget nyt skal bryde igennem (Dahlerup 1998).

I denne turbulente og nytænkende situation kunne der opstå en fornemmelse af konflikt mellem sportens verden og kvindebevægelsens. Generelt var konkurrencesport ikke i vælten på datidens venstrefløj. Samtidig med at rødstrømperne kæmpede for at skabe en kvindepolitisk mobilisering (helst af alle kvinder!), så stredes forskellige kvindeopfattelser ganske skarpt mod hinanden i rødstrømpetiden. Således sås en vis modsætning mellem repræsentationen af den mere æstetiske kvindelighed og de friske/svedende sportspiger.

I dag fornemmer man samme tvetydigheder over for visse grene af den kvin-

delige sportsudøvelse. Mens ingen i dag omtaler håndboldpigerne som "ukvindelige", er de negative kommentarer mange, når det gælder foldboldkvindene. "Ukvindelig" har altid været et alvorligt skældsord, som effektivt bidrager til kvinders selvbeholdning. Det er måske den mest virksomme og lammende del af kønsmagtsystemet, som gør at især unge kvinder retter sig ind, uden at der kan identificeres nogen synlig agent for undertrykkelsen.

I tidligere tiders kamp mellem den æstetiske og den sportslige repræsentation af "kvindelighed", var der formentlig også et klasseaspekt. Det er min erindring, at vi håndboldspillere opfattede os selv som repræsentanter for en god og stærk kvindelighed, som adskilte os fra de mandlige håndboldspillere. En slags djærv kvindelighed, som nok lå nærmere arbejderkvindernes måde at være kvinder på end middelklassens. Klassetænkning har givetvis været en del af disse konstruktioner, som i dag kan forekomme absurde, men som var vigtige i 1970'ernes og 1980'ernes gennembrudstid for nye kvindeligheder. Helt at dekonstruere kvindeligt og mandligt var ikke en option i 1970'erne og 1980'erne, lige såvel som denne strategi også i dag er mere teori end virkelighed (Dahlerup 2003).

Kan kønssegregering være positivt?

Næsten al sportsudøvelse sker kønsopdelt. Denne strategi står tilsyneladende i modstrid med den integrationsstrategi, som ligger i de fleste former for moderne feminisme. Der ligger heri også en spænding i forhold til teorier om kønssystemet eller med et andet ord, kønsmagtsystemet. Den svenske historiker Yvonne Hirdman, der har udviklet teorien om "kønssystemet", argumenterer for, at alle kønssystemer eller kønsmagtsyste-

mer hviler på to "logikker": For det første segregeringen mellem kønnene, for det andet den mandlige norms primat. Mens den første faktor handler om det horisontale, at kvinders og mænds arbejde og aktiviteter generelt, om end i varierende grad, foregår i separate sfærer, så handler den anden faktor om det vertikale, hierarkierne med mændene i toppen, og kvinderne i bunden. Samtidig er der en sammenhæng mellem den horisontale segregering og kønshierarkierne. Manden som norm indebærer endvidere ifølge Hirdman, at manden er mennesket i singularis, manden har intet køn. Kvinder, derimod, er kønnene (Hirdman 1990, 2001). Adskillelsen mellem kønnene er i denne teori et af fundamentene for kønsmagtsystemer af alle typer.

Ophævelse af segregeringen og dermed øget eller fuldstændig integration mellem kønnene har været sat op som mål i de fleste typer af moderne feminisme, med undtagelse af radikalfeminismen. Men er det også målsætningen inden for sporten? Skal kvinder og mænd integreres i alle sportsgrene, også inden for konkurrencesporten? Her synes det modsatte at gøre sig gældende: Konkurrencesport for blandede grupper vil få mænd som vindere i langt de fleste tilfælde. Selv om kvinderne i elitesporten kan slå de fleste mænd i samfundet i deres sport, så kommer man ikke uden om, at f.eks. de dygtigste mandlige højdespringere hopper højere end de dygtigste kvindelige. Det samme gælder i 100-meter løb, længdespring, you name it. Det er svært at finde sportsgrene, som er baseret på fysisk styrke, som ikke ville kåre mænd som vindere, hvis sporten var kønsintegreret. Men gør det overhovedet noget? Hvorfor skal mændene være målestok for vurderingen af kvinders aktiviteter og præstationer?

Sport som kønskamp

Da min datter gik i 2. klasse, satte gymnastiklæreren ofte ungerne til at spille fodbold. En dag bestemte han, at alle pigerne skulle spille på det ene hold mod alle drengene. Pigerne protesterede – næsten alle drengene gik jo til fodbold i fritiden. Den mandlige lærer insisterede og kommanderede spillet i gang. Hvorpå disse 8-9 årige piger gjorde det eneste fornuftige: de satte sig ned på banen og nægtede at spille!

Måske har Henning Bech alligevel ret. Sport er kønskamp. I sin provokerende artikel "Mandslængsel" påstår Bech, at grunden skrider under mandligheden, fordi kvinder i dag har demonstreret, at de er lige så gode eller bedre til at varetage funktioner i samfundet, som tidligere kun mænd ansås kapable til at udføre. Konnet er blevet reduceret til biologisk køn, til krop – hermed menes formentlig mandskønnet, som jo netop ikke tidligere har været set som køn (Eduards 1998). Tilbage er ifølge Bech kun sport og sex, hvor manden kan og må hævde sin mandlighed. "Enhver verdensrekord som kvinder sætter i sport, er en bekræftelse på deres underlegenhed i forhold til mænd" (Bech 1996:33).

Dette forekommer dog primært at være en mandlig diskurs. Det er muligt, mange mænd tænker således, om end dog langt fra alle, vil jeg hævde. Når den svenske kvindelige verdensmester i højdespring slår sin egen rekord, er det næppe det første, hun tænker på i triumfens stund: at nu bevidste hun sin underlegenhed.

Og det har hun heller ingen grund til. Ligesom de færreste voksne næppe heller ser det som daglig triumf, at de kan slå yngre aldersgrupper i sport. Forskelle i muskelmasse giver helt åbenbart forskelle i toppræstationerne. And so what?

Det er Henning Bechs påstand, at det i den moderne verden betyder uendeligt meget for mænd, som derfor må satse på

at konstruere eller rent ud sagt bevise deres mandlighed gennem sport og sex. Efter min mening gør det kønsopdelingen i sport endnu mere velbegrunderet, bortset måske fra de små klasser. Modsat Hirdmans segregeringstese, indebærer den manglende integration i sportens verden, at en sammenligning med mændenes præstationer bliver irrelevant. At sammenligne kvindelige og mandlige sportsudøvers præstationer forekommer uinteressant og ikke konstituerende for kvindernes forhold til sport. Dog gnarver en lille orm: Er det nu helt sandt?

I gymnasiet var vores årgang fantastisk dygtige til stikbold. Boldene havde vores ældre gymnastiklærerinde selv hæklet over et eller andet hård materiale. Det gjaldt om at ramme, ikke selv at blive ramt. Lærerne arrangerede stikbold-stævner mellem gymnasierne i Nordsjælland, og vi fra Frederiksborg Statsskole blev som regel de stolte vindere. Men en dag udfordrede vi drengene fra vores egen skole – og tabte. Vi krævede revanche – og tabte igen. Og det selv om vi piger spillede stikbold i gymnastiktimerne hele sommeren, mens drengene aldrig havde spillet det før, andet end måske hjemme på gaden. Jeg var rasende og følte os ydmyget.

Seksualisering af idrætskvinder?

Historisk set kan man påvise store ændringer i opfattelser af kvindelige idrætsudøvere. Alligevel må man også i dag spørge, om "kvindelighed" stadig konstrueres i en modsætning til fysisk sportsudøvelse? Det kan også formuleres som et spørgsmål om, hvorvidt kvinder i eliteidrætten stadig behøver at bevise deres "kvindelighed" – eller rettere modbevise deres mangel på "kvindelighed"? Er vi ikke ovre dette?

Her er der stærkt behov for mere forskning. Mit umiddelbare svar er, at på den ene side er eliteidræt helt accepteret for kvinder. Damehåndboldlandsholdet

kan godt være nutidens helte. Men på den anden side ser man i dag en seksualisering af kvindelige idrætsudøvere, eller et krav om seksualisering, som igen sætter snævre grænser for udfoldelsen. Når topidrætskvinder finder det nødvendigt at blive folde-ud-piger med alt hvad det indebærer, kan det næppe ses som et frihedstegn.

Denne nye tendens til, at alle skal lignede søstrene Williams, må formentlig tolkes som et svar på en (ny?) myte om ukvindelige og usexede kvinder i eliteidrætten. Når badmintonspilleren Camilla Martins for nogle år siden lod sig fotografere halvnøgen på forsiden af et dansk mandeblad, samtidig med at hun gav udtryk for, at hun værdsatte, at hendes daværende kæreste kunne sætte hende på plads, når hun blev for hysterisk – hun som var verdensmester! – så er det udtryk for en erotisering af undertrykkelsen, som bringer Henning Bechs påstande om den truede mandlighedsreaktioner i erindring. Her er en oplagt genstand for den videre forskning om køn og sport.

Epilog: Jeg har stadig ikke helt forstået, hvorfor nogle mennesker bliver forbavsede, når de hører, at jeg har spillet håndbold på eliteniveau. Hvad kan det ikke blive til, hvis de fik nys om, at jeg i 1994 tog svensk jægereksamen og nu går på jagt i de uendelige svenske skove...

Noter

1. I min spørgeskemaundersøgelse af rødstrømperne tyve år efter (1992, N=1.296) påvises det, at den typiske rødstrømpe, da hun var aktiv i bevægelsen, var sidst i 20'erne og under uddannelse. I barndomshjemmet var faderen højere funktionær eller selvstændig, moderen hjemmearbejdende. Rødstrømperne valgte ikke moderskabet fra. De fik i årenes løb næsten lige så mange børn som kvinder på samme uddannelsesniveau i befolkningen i sin helhed, se Dahlerup 1998, Bd.I, s.419 f.

Litteratur

- Bech, Henning 1996: "Mandslængsel. Hankøn i moderne samfund", *Dansk Sociologi* nr.3, 7.årg, 31-46.
- Dahlerup, Drude 1998: *Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985*. København: Gyldendal.
- Dahlerup, Drude 2001: "Ambivalenser och strategiska val. Om problem kring begreppen särart och jämlikhet i kvinnorrörelsen och i feministisk teori", i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, 1; 17-40.
- Dahlerup, Drude 2003: "Ligestilling i dødvande – den ulidelige modstilling af lighed og forskel", i Borchorst, Anette og Dahlerup, Drude (red.): *Ligestillingspolitik som diskurs og praksis*. Samfundslitteratur; 29-52.
- Eduards, Maud 1998: "Män – finns dom?", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, No. 3-4, 77-84.
- Hirdman, Yvonne 1990: "Genussystemet", i *Demokrati och makt i Sverige, Sveriges öf. Utredningar, SOU 1990: 44*.
- Hirdman, Yvonne 2001: *Genus – om det stabilas föränderliga former*. Stockholm: Liber.
- Pateman, Carole 1989: *The Disorder of Women*. London: Polity Press.
- Squires, Judith (1999): *Gender in Political Theory*. Cambridge: Polity Press.

Drude Dahlerup

E-mail: Drude.Dahlerup@statsvet.su.se